
Rektor UK prof. Hampl: Akademická svoboda bádání a předávání znalostí a dovedností je zásadním určujícím aspektem univerzity

Rektor UK prof. Hampl: Akademická svoboda bádání a předávání znalostí a dovedností je zásadním určujícím aspektem univerzity

Projev prof. JUDr. Václava Pavlíčka v Karolinu

Vážený pane předsedo správní rady Nadání Hlávkových, milé kolegyně a kolegové, vážení hosté, dámy a pánové,

scházíme se dnes ve výroční den pohřbu Jana Opletala, studenta naší univerzity, který se oprávněně stal celosvětovým symbolem ochoty studentů zasadit se o svobodu i za cenu osobního rizika. Pro mě osobně je dnešek zejména oslavou podivuhodné historické skutečnosti, že nejvyšší oběť studenta Opletala a jeho kolegů, v té chvíli bez účinku a tedy snad zdánlivě až nesmyslná, nakonec po desetiletích zásadně katalyzovala studenty vedené setřesení jha jiné nesvobody celým národem. Tato část podivuhodného příběhu je pro mě nejen historickým údajem, ale i osobním prožitkem, z jehož plodů se dodnes raduji a spolu s vámi ho chci dnes oslavovat. Všechny vás srdečně vítám.

Univerzita Karlova během své dlouhé historické cesty prošla údobími úspěšné pedagogické a vědecké práce, zažila řadu pozoruhodných úspěchů a dostalo se jí příznivého mezinárodního ohlasu. Měla své slavné dny, ale poznala také časy těžkých zkoušek a ponížení. Její dějinná cesta je v mnohém souhlasná s dějinami země. Ránu a potupu, kterou jí připravilo nacistické Německo 17. listopadu 1939, s ní sdílely ostatní české vysoké školy a celá země. Uzavřením českých vysokých škol 17. listopadu 1939 bylo postiženo 10 českých vysokých škol – univerzity, techniky, samostatné speciální vysoké školy a fakulty, včetně Akademie výtvarných umění v Praze. Budovy fakult byly přeměněny na kasárny a okupační úřadovny. Obsadily je útvary SS a jednotky německé armády. Sbírky univerzitních ústavů byly z valné části zničeny a rozkradeny. Tímto rozhodnutím bylo postiženo na českých vysokých školách také 513 profesorů, 475 docentů a 345 ostatních učitelských sil. Karlova univerzita, Masarykova univerzita v Brně, České vysoké učení technické v Praze, Česká vysoká škola technická v Brně a Vysoká škola báňská v Příbrami doznaly atak německých okupantů nejtěživěji. Skutečnosti, které se 17. listopadem 1939 úzce souvisí a mají bezprostřední návaznost, jsou našemu shromáždění dostatečně známy. Přesto bych rád připomněl, co vlastnímu zákazu činnosti českých vysokých škol předcházelo.

V okupovaném zbytku Československa, v Protektorátu Čechy a Morava bylo úředně zakázáno jakékoli připomenutí české samostatnosti, zrodu demokratické Československé republiky v roce 1918. Státní svátek 28. říjen se tak stal v okupované zemi příležitostí vyjádřit spontánně protest proti německé okupaci. Mladí lidé, a studenti především vyjadřovali svou pevnou vůli po svobodě a demokracii, odpor vůči německé agresi demonstrovali nejhroliivěji. Nespoléhali jen na spontaneitu spoluobčanů. K projevům odporu vyzývali veřejnost letáky, jak dosvědčil po návratu ze západní fronty i Lubor Zink. Při potlačování pražských říjnových demonstrací byli kromě zatčených i zranění a první oběti německého fašismu. Byl zastřelen dvaadvacetiletý dělník Václav Sedláček, a posluchač lékařské fakulty Karlovy univerzity Jan Opletal byl těžce raněn. Zranění 11. listopadu po marném boji podlehl.

Právě před 67 lety, 15. listopadu (stejně jako dnes ve středu) se s Janem Opletalem v areálu ústavů lékařské a přírodovědecké fakulty na Albertově rozloučili studenti pražských vysokých škol, někteří univerzitní profesori a zástupci akademické obce. Po důstojném rozloučení tichá manifestace nabyla dramatičtějšího charakteru. Studenti dali průchod protiokupačním náladám a opět Prahou zněla národní hymna a píseň „Hej Slované“. Manifestanti sborově provolávali hesla: „Ať žije Československá republika, ať žije svoboda, smrt okupantům“. Byla proti nim vyslána protektorátní policie, zvláště tvrdě proti studentům zasáhly německé bezpečnostní složky. Nepokoji v protektorátě se zabývalo říšské vedení v Berlíně a na příkaz samotného Adolfa Hitlera bylo rozhodnuto o osudu českých vysokých škol.

Po klidném dni přišel 17. listopadu nečekaně brutální úder. Studentské koleje v Praze a v Brně byly v časných ranních hodinách přepadeny říšskoněmeckými policejními a vojenskými jednotkami, pražští studenti byli vyvezeni do Ruzyňských kasáren. Zde bez rozsudku Němci popravili 9 vedoucích studentských funkcionářů a zatčené vysokoškoláky odtransportovali do koncentračního tábora Sachsenhausen, dnes severního předměstí Berlína. Na 1200 studentů z pražských vysokých škol, z brněnské Masarykovy univerzity a České vysoké školy v Brně, z Vysoké školy báňské v Příbrami se rázem stali nesvobodnými heftlingy v cizí nehostinné zemi. Mezi pětadvaceti nemocnými studenty, které Němci propagandisticky pustili na Vánoce 1939 domů, byl Pavel Svoboda. Doma se zdržel jen krátce, spěchal balkánskou cestou přes Slovensko, Maďarsko a Jugoslávii na Západ do rodící se čs. armády ve Francii. Po porážce Francie se šťastně dostal do Velké Británie a jako příslušník 311. bombardovací perutě RAF již na podzim roku 1940 se účastnil bojových letů na Berlín. O údělu vězňů studentů v koncentračním táboře mohl zasvěceně informovat

kolegy studenty-vojáky čs. zahraniční armády. Ti také inspirováni událostmi 17. listopadu 1939 obnovili v tento výroční den činnost vrcholné studentské organizace. A co více, výboru Ústředního svazu československého studentstva s předsedou Dr. Ing. Václavem Palečkem se podařilo mistrným diplomatickým jednáním s představiteli vrcholných zahraničních studentských organizací, za podstatné podpory National Union of Students of England and Wales, prohlásit v roce 1941 17. listopad Mezinárodním dnem studentstva. Celá akce měla široký mezinárodní ohlas. Vzpomínky na události v souvislosti s německým útokem proti českým studentům, proti české inteligenci a českým vysokým školám se konaly nejen v Oxfordu a Cambridgi, ale na mnohých britských školách byly 17. listopadu přerušeny přednášky a probíhala vzpomínková shromáždění. Mezi univerzitami a zeměmi, které akceptovaly 17. listopad, jako studentský mezinárodní svátek vedle Spojených států amerických, Kanady, Číny a Sovětského svazu je to řada zemí jako Ekvádor, Indie, Kostarika, Kuba, Nový Zéland, Palestina, Uruguay.

Univerzita Karlova při vzpomínce na 17. listopad si vždy důsledně tento den spojovala s Mezinárodním dnem studentstva. U příležitosti 60. výročí založení této tradice jsme zde ve Velké aule Karolina měli čest přivítat členy exilového výboru studentského ústředního svazu. Zasluhou naší univerzity byla také v roce 2001 vydána kniha Jozefa Leikerta *Černý pátek sedmnáctého listopadu*. Jsem rád, že i dnes jsou mezi námi dva z onoho památného exilového výboru., akad. mal. Květa Biehellerová a prof. Václav Straka.

U příležitosti Mezinárodního dne studentstva přivítal v roce 2002 rektor Ivan Wilhelm delegaci University of Oxford, aby jí vyjádřil ještě jednou jménem českých vysokých škol dík za pomoc, kterou během války poskytla našim vysokoškolákům. Během války oxfordská univerzita přijímala ke studiu naše studenty, kterým násilné uzavření vysokých škol zabránilo v pokračování ve studiu doma a kteří se dostali do Anglie. UK vysoce cení tento konkrétní projev akademické solidarity a jím inspirována se dnes snaží podobně vypomoci např. Studentům z Běloruska postiženým – snad méně drasticky, ale přesto podstatně – nedemokratickým režimem.

V posledních letech jsme na našem slavnostním shromáždění také přivítali představitele Jagellonské univerzity z Krakova. Věznění čeští studenti, oběti „*Sonderaktion vom 17. November 1939*“ sdíleli sachsenhausenské peklo se zde uvězněnými profesory věhlasné, nejstarší polské univerzity, kteří byli Němci uvězněni a deportováni do Sachsenhausenu v rámci obdobné akce 6. listopadu 1939.

Navázal jsem na tradici, kterou rozvíjel rektor Ivan Wilhelm, a účastnil jsem se dnes v Malé aule Karolina odpoledního setkání bývalých studentů, vězněných v Sachsenhausenu. Bylo to pro mne významné setkání s moudrými a zajímavými lidmi, které osud obdaroval tolikerými životní zkušenostmi a moudrosti. Bohužel celá velká plejáda jich poznala i komunistické věznice a pracovní tábory uranových dolů Jáchymovska a Příbramska. Mnozí se změny politických poměrů po listopadu 1989 nedočkali.

Na tomto setkání se bývalým studentům vězněným po uzavření českých vysokých škol dostala po 61 letech do rukou jako příjemné překvapení znovuvydaná básnická sbírka *Chléb poesie*. Původní vydání připravil k tisku v roce 1945 Josef Strnadel. Jde o básně, na které si v sachsenhausenském koncentračním táboře v paměti vzpomněli, které strofu po strofě dávali dohromady, někdo však uměl sám z paměti i několik kompletních básní. Tajně si je zapisovali a opisovali a jako poklad uchovávali. Protože papír a psací potřeby nebyly dovoleny, využívali papírků na balení cigaret, které si směli kupovat, a per, která měli půjčena jednou za dva týdny na povinné psaní domů. Zapsané se učili nazpaměť, a když o miniaturní, ručně psanou knížečku přišli, opisovali básně znovu a s ještě větší pečlivostí. Básně našich autorů Biebla, Halase, Hrubína, Gellnera, Nezvala, Sovy, Šrámk, Wolkera a Zahradníčka, ale i cizích básníků Apollinaira, Baudelaira, Puškina, Rilkeho, Villona, básně antických i čínských autorů jim dodávaly sílu přežít. „V poesii nám byla drahá témata svobodného života, o něž jsme přišli, milostná, pijácká, ale i blízká naší tehdejší nesvobodě či vyhnanství, jakou jsme našli u Villona nebo Ovidia,“ doznává JUDr. Jiří Zapletal v závěrečném „Doslovu po 61 letech.“ Vedle jejich mládí to byla mocná síla poesie, která jim v těžkých podmínkách byla chlebem tak potřebným. Hodně také pomáhala vzájemná soudržnost, umožněná tím, že zůstali ve stejném lágru a dokonce v blízkých blocích. Dnešní setkání mi potvrdilo, že tato jejich soudržnost trvá dodnes.

Nespoutané studentské generace jakoby si předávaly štafetu svobodného vyznání společenských i politických názorů. V dramatických únorových dnech roku 1948 byli studenti jediní, kteří se odvážili protestovat proti nástupu totality pochodem Prahou na Hrad za prezidentem Benešem. Také v šedesátých letech kritické až protirežimní nálady vyjadřovali studenti: majáles 1965, strahovské události v říjnu 1967 a tragický protiokupační protest našich studentů Jana Palacha a Jana Zajíce v roce 1969. Tradice touhy po svobodě dominovala 50. jubilejní vzpomínce 17. listopadu 1989 na Albertově, která vyvrcholila nechvalně tvrdým policejním zásahem na Národní třídě. Studenti dali signál k změně politických poměrů v zemi. Proto dnes vzpomínáme obou těchto výročí, jak roku 1939, tak 17. listopadu roku 1989.

Také díky tradici 17. listopadu jsme před 17 lety začali měnit totalitou poničenou společnost ve svobodném a demokratickém duchu. Současné obtíže se sestavením stabilní vlády ukazují, že jsme na cestě a optimální demokratický proces ještě vždy úplně neumíme, nicméně dar a výtěžek svobody tím není zastíněn. Z hlediska univerzity je zásadně významné znovunabytí akademických svobod. Všechny univerzity napříč sjednocenou Evropou jsou zajedno, že akademická svoboda bádání a předávání znalostí je zásadním určujícím aspektem univerzity. Jsem rád, že se takovéto svobodě těšíme. Spolu s ostatními evropskými univerzitami jsme za jedno, že tato věčná svoboda by nyní měla být rozšířena i na větší míru ekonomické svobody, tak aby – jak už je tomu dnes v řadě evropských zemí – univerzity měly větší možnost rozhodovat o vnitřních finančních tocích a tak ještě výrazněji ovlivňovat své akademické priority. Podstatnou podmínkou pro to je odpovědnost akademické komunity, která je, jak známo, druhou stranou svobody. A o tradici touhy po svobodě, která je odpovědná až na hranici rizika sebeobětování, je dnešní slavnost.

Dámy a pánové, děkuji, že jste dnes přišli oslavit svobodu spojenou s odpovědností.

Rektor UK – prof. Václav Hampel